

הקדמה

לאחר מה שלמדנו בפרקים הקודמים שיצר הרע 'תוקף' את ישראל יותר מאשר את אומות העולם, מבאר המהר"ל בפרק זה מהי היחודיות של חטא העבודה הזרה בין שאר הניסיונות. עבודה זרה היא אחד החטאים החמורים ביותר בתורה. למרות חומרת החטא אנו רואים שעם ישראל שוב ושוב נופל בחטא זה. מהי הסיבה לכך שעם ישראל עובר דווקא על חטא זה מכל החטאים? שאלה זו היא המוקד של פרק זה. במרכז הפרק מלמד המהר"ל את הדיון בין רב אשי לבין מנשה המלך שעבד עבודה זרה, ומבאר שעם ישראל נמשך לעבודה זרה לא בשל מחשבה מוטעית אלא בשל תאוה עצומה, שאנו כבני אנוש מתקשים להבין מה מקורה.

ביאורים

החטא הנפוץ ביותר בקורות ישראל בתנ"ך הוא העבודה הזרה. נשאלת השאלה מדוע ישראל נפלו שוב ושוב דווקא בחטא זה? תשובה לכך נמצא בסיפור על מנשה, אחד המלכים עליו נאמר שעבד עבודה זרה באופן הקיצוני ביותר, ככתוב (מלכים ב כא ב-ה) "ויעש הרע בעיני ה'... וישתחוו לכל צבא השמים ויעבד אתם". רב אשי, מגדולי האמוראים, התייחס למנשה החוטא בזלזול. הוא חשב שמנשה חטא בגלל טעות שכלית. מהי אותה הטעות שהובילה לעבודה זרה?

מתוך התבוננות בטבע מתגלים לעינינו ניגודים עצומים: אור וחושך, מים ואש, קור וחום. גם באדם עצמו פועלים כוחות הפוכים. נטיות לטוב ולישר ומאידך נטיות שפלות להרע ולהזיק.

אך למרות הניגודים הגדולים, כשהאדם מציב לעצמו מטרה הוא מכוון את כל פעולותיו להשגתה. אם הוא רוצה לעשות טוב - אז כל מעשיו יהיו טובים. לא ייתכן שאדם עם מטרה יעשה פעולות הפוכות לרצונו. למשל, אדם שבונה בית - לא יהרוס אותו בתום הבנייה. אם במהלך הבניה נעשית פעולה מזיקה לבית, כנראה שיש מישהו אחר שרוצה לחבל בפעולתו. כך גם כשאנו מביטים על העולם המלא סתירות והפכים. אנו רואים את הצדדים הטובים. יש מישהו שברא אותם. אך לא ייתכן שכל אותם הדברים הרעים בעולם נובעים ממנו, שהרי זה בניגוד לרצונו. לא יעלה על הדעת שריבוי פעולות סותרות הן מעשי בורא אחד שמגמתו אחת. חייבים לומר שיש מישהו אחר, כוח נוסף, שמתנגד לו ומושך לכיוון השני. כך זה בטוב וברע הקיימים במציאות, וכך הוא גם בכל ההפכים הקיימים בעולם. מכאן שמוכרחים לומר שיש אל טוב ויש אל רע. יש אל האהבה ויש אל השנאה. לא ייתכן שהשנאה מגיעה מאל האהבה. מכאן שהיא חייבת להגיע מכוח אחר. מכיוון שהאדם רוצה 'לשמור' על יחסים טובים עם כל האלים כדי שהכוחות שבו יפעלו לפי רצונו הוא חייב לעבוד את כל אותם הכוחות.

רב אשי סבר שהסיבה לעבודה הזרה קשורה לתפיסה מוטעית זאת. ואם הם טעו בכך ואנחנו לא - אין ספק שהם אינם יותר חכמים מאיתנו.

מנשה התגלה אליו והוכיח לו שאין הדבר נכון. העבודה זרה שעבד אינה נובעת מטעות שכלית. הוא היה יותר חכם מאיתנו והראיה לכך היא שהיה חכם גדול בהלכה. נוסף על כך, החכם, כאשר הוא מזהה שהתאוה כמעט ומעבירה אותו על דעתו הוא מחפש להביא על עצמו מעכבים חיצוניים - סינונים באינטרנט, חברה שתמנע ממנו כשלוניות ועוד. לעומת זאת, מי שאינו חכם מחפש במקרה כזה דרכים לסלק את החסמים החיצוניים ולאפשר לעצמו כישלון. מנשה אומר לרב אשי, שבניגוד אליו, שנגרר על אף ששם מעכבים חיצוניים, אילו רב אשי היה שם הוא היה מחפש להסיר ממנו מעכבים. אם-כן, מהי הסיבה שבגללה חטא? יצר הרע אדיר, שלא קשור לשכל. דבר זה יתברר בהמשך הדברים.

יודע עד כמה החטא הוא רע. "לכן אמר לו מנשה, אילו היית בדורנו, לא היית עושה כמעשה החכם, ששמח על המעכב ממנו לחטוא, אלא אם הייתה לך מניעה, כמו הגלימה שהיא מעכבת את האדם מלרוץ, ⁸היית מרים שולי הגלימה כדי שלא יעכב אותך לרוץ אחר עבודת כוכבים. כי אתה אינך חכם כמו אנשי אותו הדור, שהם היו שמחים שיבוא להם דבר שיעכב אותם, כדי שלא יחטאו, מפני שידעו מהו גודלו של חטא. אבל אתה ⁹אינך חכם כמוהם, והיית אווז שולי גלימתך, כדי שלא יהיה שום דבר חיצוני המעכב אותך, והיית רץ אחרי העבירה, אחר עבודת הכוכבים. למד מכאן כי אנשי הדורות ההם היו חכמים גדולים, וחטאו מפני שהיה היצר מושל בהם. ויש להבין, את 'דברי רב אשי', שאמר למנשה מאחר שהייתם חכמים גדולים, על כך שלמדו מהיכן בוצעים את הפת, וכי חכמה גדולה יש בזה שיוודע מהיכן בוצעים? ונראה לומר, שרב אשי חשב, שהדורות הראשונים טעו לעבוד עבודה זרה, מפני שחשבו ¹⁰שלא יתכן שיש לעולם רק בורא אחד, כי אם לעולם יש רק בורא אחד, איך יתכן שאנו מוצאים בעולם דברים רבים והם הפכיים זה לזה. גם בקרב 'פילוסופים מקובלת ההנחה שמדבר אחד ¹¹תבוא פעולה בעלת אופי אחד, ולא יתכן שמדבר אחד יצאו "פעולות הפוכות, כמו שלא יתכן שהאש תקרר, כי האש במהותה מחממת, והמים הם שמקררים. כשם שלא יתכן שדבר אחד יפעל שתי פעולות הפוכות זו מזו, כך לא יתכן שמהאחד יצאו דברים שהם הפוכים האחד מהאחר. לכן הסיקו חכמים אלו, ¹²שהבוראים רבים, ולפי מספר הבוראים ישנם נפעלים בעולם.

פרק ג

נושא הפרק: מדוע חטאו ישראל בעבודה זרה יותר משאר חטאים. וכיצד מבורא אחד ישנם במציאות דברים רבים ומנוגדים

יש לשאול, אחר שהתבאר הטעם למה נמצא בישראל יותר היצר לחטא, אבל יש לתת סבה למה היה נמצא חטא העבודת גלולים יותר משאר חטאים? ובפרק חלק (סנהדרין קב, ב): 'רב אשי מוקי אשלישה מלכים, אומר: למחר נפתח בחבריא. אתא מנשה איתחזי ליה בחלקא, חברך וחברי דאבדי קרית לך?! מהיכי בעית למשריה המוציא? אומר ליה: לא ידענא. אומר ליה: למשרי המוציא לא גמירת, וחברא קרית לך?! אומר ליה: גמירא מיהא גמור, ולמחר דרישנא ליה משמך בפרקא. אומר ליה: מהיכי דקרים בשולא. ²אומר ליה: מאחר דחקימת כלי האי, מאי טעמא קא פלחיתו לעבודת גלולים? אומר ליה: אי הוית התם, הוית נקיסת בשפולי גלימא ויהתת אפתראי. למחר אומר: נפתח ברבנותא, עד כאן.

וידוע לומר, כי רב אשי היה סובר כי היו טועים אחר העבודת גלולים, ולא היה הדבר הזה משום יצרם הרע שהיה גובר בהם, רק בשביל שלא היו חכמים כל כך, ולכן טעו אחר העבודת גלולים. והשיב לו, כי דבר זה אינו, כי חכמים היו, רק בשביל שהיה היצר גובר בהם היו עובדים עבודת גלולים, ולא היה הוא באותו דור ³היה רץ אחריה, והיו נקיס בשפולא גלימא. כי כאשר החוטא הוא חכם, ויודע שהוא חוטא, רק שהוא אינו יכול למשל על יצרו, הוא חפץ ואוהב שיבוא לו מונע עד שלא יוכל לחטא. אבל הסכל, אדרבא, אם יבוא לו מניעה, מסיר הוא המניעה, כי אינו יודע כמה גדול חטאו. ⁴לכך אומר: אלו הוית התם, לא היית עושה כמו שעושה החכם, שהוא חפץ שיבוא לו מניעה אל החטא, אבל אתה אם היה בא לך מניעה, כמו הגלימא שהיה מעכב עליך שלא לרוץ אחר העבודת גלולים, ⁵נקיסת אותו בידך כדי שלא יעכב עליך לרוץ אחר עבודת גלולים. כי אין אתה חכם כל כך כמו באותו דור, שהם בודאי היו חפצים שיבוא להם מעכב שלא יחטאו, כי ידעו כמה גדול החטא, אבל אתה לא חכמת כלי האי. והוית נקיסת בשפולי גלימך שלא יעכב עליך מונע מן החוץ, והיית רץ אחר העברה, הוא העבודת גלולים. ומזה תדע כי חכמים גדולים היו, רק בשביל שהיה יצרם מושל בהם.

⁷יש לדקדק, שאמר לו: מאחר דחקימת כלי האי, וכי חכמה גדולה יש בזה שאמר לו מהיכן שרו המוציא? ונראה, כי מפני שהיה רב אשי סובר, שהיו הראשונים טועים אחר העבודת גלולים, מחמת שהיו אומרים ⁸כי ההתחלה אי אפשר שתהיה אחת, שאם היה ההתחלה אחת, איך בא מזה רבוי בעולם?! וכבר הסכימו על זה איזה "חוקרים בהקמתם, כי מן דבר שהוא אחד, ⁹לא יבוא רק אחד, כי הרבוי, אשר יש בו דברים מחלקים, איך יושפע זה, מדבר שהוא אחד, דברים שהם ¹¹מתחלפים, כמו שאי אפשר שישפע מן האש דבר שהוא חלופה, רק האש פועל חמימות, והמים פועלים קרירות, ולא תמצא שיהיה דבר אחד פועל שני דברים מתחלפים, כך אי אפשר שיבואו דברים מתחלפים מן אשר הוא אחד. ולפיכך גזרו בדעתם, ¹²שההתחלות הם רבות, וכפי רבוי ההתחלות יבואו רבוי הנמצאים בעולם.

בפרק הקודם התבאר מדוע בישראל נמצא היצר הרע יותר מאשר בשאר האומות. עתה יש לשאול, למה חטא עבודה זרה היה מצוי יותר מאשר שאר החטאים? אמרו חכמים בפרק חלק, 'רב אשי סיים שיעורו כשהגיע לשלושה מלכים אין להם חלק לעולם הבא. אמר לתלמידיו, למחר נעסוק בחברינו. בא אליו מנשה ונראה לו בחלום, אמר לו חבריך וחברי אבין קראת לנו? מהיכן יש לבצוע מהפת בברכת המוציא? אמר לו רב אשי איני יודע. אמר לו, מהיכן לבצוע המוציא לא למדת וחברך קראת לנו? אמר לו, למדי, ולמחר אדרוש בבית המדרש הלכה זו בשמן. אמר לו, הבציעה היא מהמקום בו מתחיל הפת לקרום, כלומר ממלעלה או מהצדדים. ²אמר לו רב אשי, מאחר שהייתם חכמים גדולים מדוע עבדתם עבודה זרה? אמר לו אם היית בזמנינו, היית מרים שולי גלימתך ורץ אחר עבודה זרה. למחרת אמר רב אשי נפתח בגדולים. רצו חכמים לומר במאמר זה, כי רב אשי חשב, שהטעם שטעו ישראל בימי המלכים ללכת אחר עבודה זרה מפני שלא היו חכמים, ולא מפני יצר הרע שהיה מתגבר עליהם. השיב לו מנשה שהם היו חכמים גדולים, אלא שיצר הרע של עבודה זרה התגבר עליהם, ואם היה רב אשי בדורם, ³היה נמשך לע"ז עד שהיה מרים שיפולי גלימתו ורץ אחריה. מהי משמעות הרמת שיפולי הגלימה? כאשר החוטא חכם, ויודע שהוא חוטא, אלא שאינו יכול לשלוט ביצרו, הוא שמח על כל דבר שמונע או מעכב בעדו מלחטוא. אבל הטיפש, אדרבא, אם יהיה דבר שמעכב אותו מלחטוא, הוא מסיר את המונע, כי אינו

ישראל חטאו
בעבודה זרה
מחמת היצר ולא
מחסרון חכמה

רב אשי סבר,
שישראל עבדו
ע"ז מטעות
מחשבתם
שהריבוי אינו
יכול להיות
ממקור אחד